

РАЗОМ ІНІЙНІМ

Щомісячна газета Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот”
Видається з грудня 2000 року.

Елул 5786 – Тішрей 5787 вересень 2027 №9(297)

Шміні Ацерет і Сімхат Тора

Шміні Ацерет – це окреме свято, Йом Тов, яке не є частиною свята Суккот, але настає одразу після нього. Назву свята взято з Тори, де сказано: „Восьмого (Шміні) дня нехай буде у вас святкове зібрання (Ацерет)”.

Раші коментує: «Слово „Ацерет” є виявом любові. Так батько, не бажаючи розлучатися із синами, говорить їм: „Затримайтеся (ацру) ще на один день»”.

Із чим іще можна порівняти це свято? Рав сказав: «Його історія подібна до історії царя, який влаштував свято. На святкування прийшли всі його слуги та друзі й веселили царя. Цариця сказала їм: „Поки цар прихильний до вас, просіть у нього про все, що вам потрібно»”.

Так Тора радить Ізраїлю: „Просіть Вс-вишнього про свої потреби”. Однак протягом семи днів Суккоту Ізраїль просить про милість для сімдесяти народів світу, а не для себе. Оскільки Ізраїль не зрозумів, що має просити за себе, Цариця затримала його ще на один день...

Жертви, які приносили в Храмі на Шміні Ацерет, відрізнялися від тих, що приносили в інші святкові дні, встановлені Торою. На Песах і Шавуот мусаф – додаткова жертва – складався з двох биків, барана та семи ягнят. Протягом семи днів Суккоту в жертву приносили 70 биків – по одному за кожен народ світу, – а також двох баранів і 14 ягнят. На Шміні Ацерет додаткова жертва складалася лише з одного бика й одного барана!

Наші мудреці так пояснювали скромність жертвопринесення на Шміні Ацерет: «Цар улаштував свято й запросив усіх своїх підданих на семиденний бенкет. Після його завершення він звернувся до свого улюбленця: „Усі припаси ми витратили, пригощаючи гостей. Тепер улаштуймо трапезу для нас двох. Пошукаймо, і кожен нехай принесе те, що в нього залишилося...” Так само сказав Вс-вишній Ізраїлю: „Восьмого дня нехай буде у вас святкове зібрання... Принесіть у жертву те, що знайдеться, – одного бика й одного барана»”.

У книзі „Зогар” і в Мідраші сказано, що вироки остаточно скріплюються печаткою на світанку Шміні Ацерет.

На Суккот вирішується, чи будуть дощі цього року рясними. На перший погляд, нам слід було б молити Вс-вишнього про дощ від самого початку свята. Однак ми не згадуємо про дощ у своїх молитвах аж до Шміні Ацерет. У дні Суккоту ми ніби обмежуємося натяками: підносимо перед Вс-вишнім „чотири види рослин”, які потребують води, і здійснюємо узливання води на жертвник. Проте жодного разу прямо не просимо Його про дощ. Чому?

Наші мудреці сказали: „Роса завжди є благословенням для світу, тому ми просимо, щоб вона випадала і у святкові дні. Але дощ є благословенням лише тоді, коли приходить своєчасно. Дощ під час Суккоту – це не благословення, адже він виганяє нас із суки. Дощ, що йде на Суккот, ніби сповіщає, що наше служіння не до вподоби Вс-вишньому і ми не можемо виконувати цю велику заповідь!”

„До чого подібний дощ, який йде на Суккот? До слуги, котрий бажає наповнити вином келих свого господаря, а той виливає йому вино на обличчя” (трактат „Сука”, 28).

Але навіть на Шміні Ацерет ми не просимо Вс-вишнього негайно послати нам дощ. Ми лише згадуємо про дощ, прославляючи Вс-вишнього. Просити про дощ починаємо лише 7 Хешвана, оскільки до цього часу встигають повернутися додому паломники, які прибули на свята до Єрусалима, а ми не хочемо, щоб дощ застав їх у дорозі.

Мудреці постановили, що ми маємо прославляти Вс-вишнього, Який посилає світові дощі, у благословенні „Воскресіння мертвих” – другому благословенні молитви „Шмоне Есре” („Аміда”), де описуються Його велич і могутність, явлені всьому світові. Диво дарування дощу настільки велике, що про нього згадують на самому початку благословення. Лише завдяки дощу на землі існує життя, вона щороку дає врожай, а дерева наповнюються соками. Ніщо так не нагадує воскресіння з мертвих, як проростання під дощем насіння, яке задовго до цього було поховане глибоко в землі.

Сімхат Тора і Шміні Ацерет – це одне й те саме свято. Лише в діаспорі, де святкування триває два дні, перший день присвячують Шміні Ацерет і молитви про дощ, а другий – повністю Сімхат Торі. В Єрець-Ізраїль, де свята тривають один день, Сімхат Тора – радість Тори – є частиною Шміні Ацерет.

На Суккот сини Ізраїлю звільняються від ецер ра – злого начала. У Йом Кіпур їхні душі очищуються від гріха, і вони знову повертаються до Вс-вишнього, знаходять прихисток у затінку Його суки та сповнюються любов’ю до Його Тори. Вони поєднуються з нею міцними узами радості, які не ослабнуть упродовж усього року. Цей союз – союз із Торою – супроводжується не громом і блискавками, а веселощами, співом і танцями. Тому сини Ізраїлю влаштовують у день Шміні Ацерет свято Тори.

Мідраш Танхума розповідає: «Шміні Ацерет мав би відділятися від Суккоту п’ятдесятма днями, як Шавуот від Песаха. Але Вс-вишній сказав: „Настане зима, і Мої сини не зможуть залишити свої домівки та прийти до Мене. Нехай вони влаштують Ацерет, поки ще не пішли від Мене, – восьмого дня»”.

Моше заповідав Ізраїлю читати Тору по суботах, а мудреці наступних поколінь розділили її на тижневі розділи. Здавна встановився звичай прочитувати всю Тору протягом одного року. Найчастіше Тору поділяють на 54 розділи – за кількістю тижнів у високосному році. У звичайному році, що складається з 50 або 51 тижня, упродовж трьох чи чотирьох субот читають одразу по два розділи. Іноді по два розділи доводиться читати в одну суботу й у високосному році, адже, коли свято припадає на суботу, замість чергового розділу Тори читають уривок, присвячений цьому святу.

Перший розділ Тори – „Берешит” – читають у суботу, що настає після свята Шміні Ацерет. Річний цикл читання Тори завершують на Шміні Ацерет, причому в діаспорі цю подію відзначають другого святкового дня, який так і називається – Сімхат Тора. Цього дня влаштовують святкову трапезу, танцюють, веселяться, співають пісні й гімни на славу Тори.

Упродовж семи днів Суккоту євреї раділи численним заповідям свята – суці, лулаву й етрогу, узливанню води на жертвник та араві. Але з настанням Шміні Ацерет вони звертаються до Вс-вишнього зі словами: „З усіма цими заповідями нам довелося розлучитися. З нами залишилася лише Тора – у ній уся наша радість”.

На Сімхат Тора з Арон Кодеш дістають усі наявні в синагозі сувої Тори та влаштовують урочисту процесію з танцями й співом, сім разів обходячи навколо підвищення зі суvoями в руках. Люди веселяться й радіють протягом усього свята – і ввечері, і вранці. Існує звичай, дістаючи сувої Тори з Арон Кодеш, залишати там запалену свічку, щоб він не залишався без джерела світла. Замість світла Тори, яке постійно перебуває в ньому, під час святкування Сімхат Тори його освітлює полум’я свічки.

У багатьох громадах Ізраїлю заведено цієї ночі читати Тору, хоча зазвичай її читають лише вдень. При цьому кожна громада дотримується власних звичаїв, обираючи уривки для читання та їхню послідовність.

Під час ранкової молитви читають розділ „Везот га-Брахא” („І ось благословення”), повторюючи його стільки разів, скільки потрібно, щоб усі присутні могли піднятися до Тори й узяти участь у читанні. Завершується це читання особливим чином, прийнятим лише на Сімхат Тора. До Тори піднімається той, хто читає останній уривок розділу. Хлопчик, який уже відсвяткував бар-міцву, промовляє благословення на завершення річного циклу читання Тори та початок нового циклу, а всі діти, які перебувають у синагозі, збираються під балдахіном і благословляють того, хто піднявся до Тори.

Той, кого запрошують до Тори останнім, – зазвичай рабин або інший шанований член громади – завершує річний цикл читання Тори. Йому надають почесний титул Хатан Тора – Наречений Тори. Уся громада вигукує: „Будь мужнім і тримайся міцно!” – цими словами заведено завершувати читання Тори.

Однак читання та вивчення Тори ніколи не перериваються. Одразу після цього до Тори піднімається Хатан Берешит – людина, який довірено розпочати новий цикл її читання. За іншим сувоєм він читає початок першого розділу Тори – розділу „Берешит”. Потім за третім сувоєм читають завершальний уривок – мафтир, а того, хто його читає, називають Хатан Мафтир. Цей уривок узятो з розділу „Пінхас”, і він присвячений жертвопринесенням Шміні Ацерет.

У більшості сефардських громад існують дещо інші, але не менш яскраві звичаї.

Перша субота після завершення осінніх свят називається „суботою Берешит” – за назвою першого тижневого розділу Тори, який цього дня читають у синагогах.

рає Еліягу Кі-Тов, із циклу „Книга нашої спадщини”.

День пам'яті жертв Бабиного Яру

Бабин Яр вважається місцем початку Голокосту, перших масових убивств євреїв нацистами. Вісімдесят п’ять років тому в Бабиному Яру в північно-західній частині Києва почалися масові розстріли. З 29 вересня по 11 жовтня 1941 р. есесівці та їхні місцеві посібники вбили там практично все єврейське населення міста – понад 50 тисяч чоловіків, жінок та дітей.

Бабин Яр та Освенцім – найстрашніші та найвідоміші символи Голокосту. Трагедія Бабиного Яру змушує згадати знаменитий афоризм про байдужих, яких слід боятися більше ворогів.

Яр довжиною в два з половиною кілометри, що місцями досягає 50 м глибини, був відомий під цією назвою з 1401 р.

19 вересня 1941 р. частини вермахту увійшли до Києва. Перший розстріл у Бабиному Яру стався 27 вересня. Вбили 752 пацієнта розташованої неподалік психіатричної клініки. Нацисти, як відомо, вважали душевнохворих „людським сміттям”. Того ж дня окупаційна влада розклеїла по місту близько 2000 оголошень: „29 вересня єврейське населення міста до 8-ї години ранку зобов’язане з’явитися в призначену точку збору з документами та цінними речами. За невиконання наказу – розстріл”.

Есесівці заарештували дев’ять провідних рабинів Києва та змусили їх виступити із заявою: „Після санобробки євреї та їхні діти будуть переправлені у безпечні місця”. Місцем збору було призначено Бабин Яр.

„Зі своїх домівок вони виходили ще затемно, щоб дістатися раніше до поїзда та зайняти місця. З дітьми, що ревуть, зі старими і хворими... Зав’язані вірвовками клумки, обдерті фанерні валізи, залатані кошики, ящики з теслярськими інструментами. Бабусі несли, перекинувши через шию, немов гігантські намісти, в’язки цибулі – запас провізії на дорогу”, – згадує у романі-документі „Бабин Яр” письменник Анатолій Кузнецов.

29 вересня вранці поліцейські почали оточувати вулиці, якими мали йти їхні жертви, і сам Бабин Яр. Дорога, якою йшли євреї, отримала назву „коридор смерті”. Спочатку ніхто не здогадувався, що буде наприкінці маршруту, а потім люди опинилися у пастці.

Тих, хто добровільно не залишив свої квартири, примусово виводили німецькі поліцейські, які іноді вбивали людей прямо на місці.

Німці направляли євреїв, які прибували на єврейський цвинтар, ліворуч до огорожі сусіднього військового цвинтаря, де відбирали у них теплий одяг, ювелірні прикраси та документи.

Перекладач говорив євреям, що їх багаж буде доставлений залізницею. У цей момент багато жертв усвідомлювали, що на них чекає.

Люди опинилися у пастці, де з одного боку була стіна військового кладовища, а з іншого – кордон поліції.

На краю ділянки були пагорби, а між ними – вузькі проходи, через які євреїв загнали до центру Бабиного Яру. Там кілька команд СС, зондеркоманди 4а і 45-го поліцейського батальйону, розподілені вздовж південної частини Яру, розстрілювали євреїв пострілами в потилицю.

Колишній водій зондеркоманди 4а Фріц Хефер назвав „конвеєром” те, що відбувалося в Бабиному Яру: „Це був конвеєр, який не розрізняв чоловіків, жінок і дітей. Дітей залишали з матерями та розстрілювали разом із ними. Я спостерігав за цим недовго. Підійшовши до ями, я настільки злякався того, що побачив, що не міг довго туди дивитися. У ямі я побачив вже три ряди трупів, покладених протягом приблизно 60-ти метрів. Скільки шарів лежало один на одному, я не міг побачити”, – згадує Хефер.

За даними Меморіального центру, протягом першого дня було вбито 22 тис. осіб, а протягом другого – близько 12 тис. Згідно з наявними даними, німецькі загони за два дні розстріляли 33 771 єврея. Увечері 30 вересня солдати 113-го саперного батальйону підірвали край Бабиного Яру, щоб приховати тіла, а потім, як показує ряд німецьких фотографій, близько сотні радянських військовополонених вирівнювали поверхню місця поховання.

До 11 жовтня розстріляли тих, хто не з’явився за наказом – ще близько 17 тисяч людей. Масові розправи у Бабиному Яру тривали до кінця окупації Києва – листопада 1943 р. Розстрілювали заручників, підпільників і партизанів, в’язнів Сирецького концтабору, що знаходився неподалік, циган і караїмів.

10 січня 1942 р. було вбито близько ста захоплених у полон матросів Дніпровського загону Пінської військової флотилії, 18 лютого 1943 р. – гравці київського футбольного клубу „Динамо” Микола Трусевич, Іван Кузьменко та Олександр Клім, які брали участь у знаменитому „матчі смерті”.

Бабин Яр став місцем знищення п’яти ромських таборів. Там же був розстріляний 621 член Організації українських націоналістів, які виступали за незалежність України, у тому числі поетеса Олена Теліга та її колеги з редакції газети „Українське слово”.

У ніч на 29 вересня 1943 р. в Бабиному Яру відбулося повстання 329 ув’язнених Сирецького табору, яких змушували відкопувати і спалювати трупи. Вісімнадцять чоловік з них зуміли втекти та врятуватися.

Точну кількість жертв, що лежать у гігантському масовому похованні, встановити не вдалося. Найбільш достовірна цифра – 70 тисяч, але деякі джерела говорять про 100-120 тисяч.

Спогади очевидців. Актриса Діна Пронічева жила у Києві на вулиці Тургенєвської. Вона – одна з не багатьох людей, які вижили під час масових розстрілів. 29 вересня Пронічева планувала провести своїх батьків Мирона Олександровича, Ганну Юхимівну Мстиславських та сестру Іду, а потім – повернутися до чоловіка додому. Вона згадує, що вулицями міста рухалися великі маси людей, у тому числі старі та діти різного віку, несли з собою в основному речі та продукти харчування. Їх проводжали рідні та знайомі, українці, росіяни, громадяни інших національностей. Вулиці, що ведуть до місця збору – району біля цвинтарів, були заповнені. Батьки Діни Пронічевої виійшли вперед і загубилися у натовпі, більше вона їх не бачила. У Бабиному Яру їй вдалося врятуватися, тому що вона впала з урвища на тіла загублених ще до пострілу і прикинулася мертвою. По тілах ходили німецькі офіцери та перевіряли, чи немає живих, і їй наступили на руку. Діна протягом трьох днів намагалася вийти за межі Бабиного Яру. На третій день їй вдалося сховатися у сараї. Однак власниці сараю повідомила про це німців – і Пронічева вдруге потрапила до Бабиного Яру. Цього разу її посадили у вантажівку, але в районі Шулявки Діні та її подрузі Любові Шамін вдалося вистрибнути. Вони ховалися у дружини дворідного брата Діни Пронічевої, а потім перебралися на Дарницю, яка тоді була далекою околицею Києва. Після закінчення війни, у січні 1946, Діна виступила свідком на київському процесі, коли судили і стратили ряд німецьких офіцерів. Там вона розповіла про трагедію Бабиного Яру.

Ще одна, кому пощастило вижити – Геня Баташева. Вона розповіла, що на момент трагедії у Бабиному Яру їй було 17 років. Вона з подругою підійшла до німецького поліцейського і сказала, що насправді вона росіянка і попросила допомоги. Німець повірив і погодився сховати їх у своїй машині.

Черкаси, як і Київ, мали свій Бабин Яр. У місті під час Голокосту загинуло 8 000 євреїв. Більшість із них страчували та ховали в ярах і протитанковому рову. Де-хто залишився спочивати на дні Кременчуцького водосховища. Про страшні події 85-річної давнини у Черкасах довгий час не могли знайти жодного документу. Лише кілька наказів німецьких комендантів про створення єврейських гетто. Проте факт залишається фактом. У 1939 р. в нашому місті за переписом проживало 12 тис. євреїв, а після звільнення від німецьких військ – майже нікого не залишилося. Події 1941-1942 років вдалося відтворити лише із спогадів очевидців. Їхні свідчення збирали по крихтах, співставляли із фактами. Найбільший внесок у цьому напрямку зробив краєзнавець Василь Страшевич. Саме він „розкопав” моторошні факти про страшні події, які відбувалися в Черкасах 85 років тому.

В ЧОБЄФ „Хесед Дорот” зберігається мапа Черкас, де відмічені місця страт єврейського населення міста. Їх аж 12.

Пройшло 85 років від дня трагедії в Бабиному Яру, і наш обов’язок – зберегти пам’ять про цю трагедію і передати її наступним поколінням.

За матеріалами Інтернету.

Сім медалей усупереч долі: олімпійська історія Марії Гороховської

Радянська гімнастка Марія Гороховська у 1952 р. здобула рекордну для жіночого заліку кількість медалей на одній Олімпіаді — одразу сім! І її рекорд тримається вже 74 роки.

У 1952 р. збірна СРСР уперше брала участь в Олімпійських іграх. Звісно, спортсмени отримали найсуворіший наказ — не осоромити честь соціалістичної батьківщини. До того ж Олімпіада відбувалася на території „загниваючого Заходу“, хоча й у нейтральній Фінляндії. У підсумку СРСР посів друге місце в загальнокомандному заліку, здобувши 71 нагороду. Хоч як прикро було відстати від лідера — збірної США — лише на п'ять медалей, дебют виявився блискучим. Тим більше, що вже на наступній Олімпіаді радянські спортсмени випередять одвічних суперників і посядуть перше місце з перевагою у 24 медалі!

Але тоді, 1952 р., найбільше нагород — одразу сім! — принесла збірній СРСР на перших для неї Іграх гімнастка Марія Гороховська. Вона завоювала п'ять срібних медалей — по одній у кожній із дисциплін, а також дві золоті — у командному заліку та багатоборстві. Таким чином Марія встановила світовий рекорд за кількістю медалей, здобутих жінкою на одній Олімпіаді. І цей рекорд досі не побито!

Ба більше, Гороховська досягла цього у „поважному“ для великого спорту віці — у 30 років. А ще за десять років до того ніхто не повірив би, що Марія досягне таких результатів, дивлячись на виснажену дівчину, яка непритомніла від голоду в оточеному нацистами Ленінграді.

Марія Гороховська народилася 17 жовтня 1921 р. в Євпаторії, де й минуло її дитинство. У шкільні роки вона почала займатися спортивною гімнастикою й вже за кілька місяців посіла перше місце на місцевому чемпіонаті у своїй віковій категорії. Отримавши атестат зрілості, юна Марія вступила до фізкультурного технікуму у Феодосії. Дуже скоро вона зрозуміла, що для здійснення мрії — а дівчина хотіла стати професійною спортивною тренеркою — цього замало. Тому після першого курсу вирушила до Ленінграда, щоб вступити до Інституту фізичної культури імені Лесгафта. Але йшов 1941 рік, і війна перекреслила її райдушні плани на безтурботне студентське життя.

Ленінградський інститут фізичної культури, як і багато інших вишів міста, продовжував працювати навіть під час блокади. Марія відвідувала заняття, а паралельно працювала санітаркою у шпиталі. Тренування давалися важко, але дівчина не здавалася до останнього. Хтосьна, чим би все закінчилося, якби одного разу викладачка не побачила її у напівнепритомному стані. Педагогиня переконала Марію спробувати виїхати в евакуацію. Обидві усвідом-

лювали ризик — німці безперервно бомбардували місто, — однак залишатися в охопленому голодом Ленінграді через крайнє виснаження було для неї не менш небезпечно.

На щастя, Марії вдалося благополучно виїхати з міста. Наступні три роки — аж до завершення війни — вона провела в Казахстані. Спочатку лікарі сумнівалися, що дівчина виживе: в евакуацію вона прибула з тяжким ступенем дистрофії. Проте спортивне загартування далося взнаки — Марія не лише змогла одужати, а й знову почала тренуватися. Тепер вона займалася самостійно, без тренера, адже іншого вибору просто не було.

Після війни Марія дізналася, що її батька, як і інших євреїв Криму, вбили в Євпаторії гітлерівці. Війна забрала в неї і старшого брата — він загинув на фронті. Після перемоги Марія повернулася до Ленінграда, вирішила завершити навчання й водночас відновила систематичні тренування. Результат не забарився: 1948 року, ще будучи студенткою, вона виграла чемпіонат СРСР зі спортивної гімнастики у вправах на колоді. Згодом Марія ще не раз здобувала чемпіонський титул на всесоюзній першості.

Звісно, настільки успішну спортсменку 1952 р. включили до збірної СРСР для участі в перших для країни літніх Олімпійських іграх. Нині тридцятирічний вік міг би стати серйозною перешкодою — відтоді гімнастика дуже „помолодшала“. Але тоді він вважався хоча й майже „перед пенсійним“ для великого спорту, проте ще цілком прийнятним. Марія довела, що анітрохи не поступається молодим суперницям. Та й її головна конкурентка — угорка Агнеш Келеті — була її ровесницею. Саме вона, до речі, „відібрала“ у Гороховської золото у вільних вправах.

Гороховській міг дістатися титул першої олімпійської чемпіонки в історії СРСР, однак її випередила метальниця диска Ніна Ромашкова. Обидві здобули золото одного дня, проте Ромашкова — начебто трохи раніше. Щоправда, щодо цього досі залишаються сумніви: змагання легкоатлеток і гімнасток завершилися майже одночасно, а біля п'єдесталу пошани ніхто не стояв із секундоміром. Лише після тривалих дебатів було ухвалено рішення, яку саме золоту медаль вважати першою.

Нікому не відомо, якими критеріями керувалися спортивні функціонери і чи справді свою роль відіграв лише час, а не, наприклад, походження спортсменки. Адже Гороховська, на відміну від Ромашкової, була єврейкою. Її національність не афішували, але „нагорі“ про це, звичайно ж, знали. Тому й виникли підозри: чи не через сумнозвісну „п'яту графу“ Гороховську відсунули на друге місце? Адже росіянка Ромашкова з політичного погляду значно доречніше

виглядала в ролі національної героїні.

тивну кар'єру.

Однак, припинивши виступати, Гороховська не залишила спорт. Вона працювала тренеркою та судила змагання. Спочатку — лише в СРСР, а з 1964 р. — і за кордоном як суддя міжнародної категорії. Остаточно Марія залишила світ великого спорту лише 1977 р., коли їй було 56 років. Вона повернулася до рідної Євпаторії та тренувала юних гімнасток у місцевій спортивній школі. Так тривало до початку перебудови, яка застала її знезацька. У новій реальності вона почувалася непотрібною.

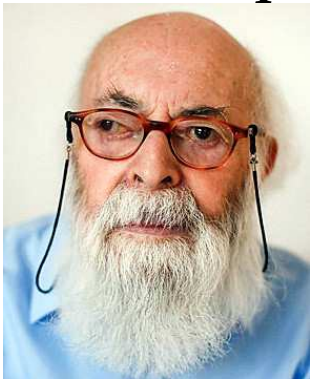
Зрештою, 1990 р. Гороховська дослухалася до вмовлянь доньки та виїхала на історичну батьківщину — до Ізраїлю. Там вона взялася за звичну справу — почала тренувати нове покоління юних спортсменок, тепер уже ізраїльських. Через рік після переїзду її ім'я внесли до Міжнародної єврейської спортивної зали слави.

Примітно, що в Ізраїлі вона почала працювати разом з Агнеш Келеті — своєю давньою суперницею на Олімпіаді в Гельсінкі. Як виявилось, Келеті переїхала до Ізраїлю ще 1957 р. Титуловані гімнастки разом викладали в Інституті імені Вінґейта в Нетанії.

Марія Кіндратівна Гороховська померла в Тель-Авіві 22 липня 2001 р. у віці 79 років. Натомість її головне досягнення — сім медалей на одній Олімпіаді серед жінок — досі ніхто не перевершив. У 2021 р. австралійська плавчиня Емма Маккеон на Олімпійських іграх у Токіо змогла лише повторити його, але не побити.

Олена Горовиць.

Французький „Шиндлер”: історія Адольфо Камінського

1 жовтня 1925 р. народився Адольфо Камінський — фотограф, професійний майстер із виготовлення фальшивих паспортів і посвідчень, якого називають французьким „Шиндлером“.

Адольфо Камінський був учасником французького Руху Опору. У роки Другої світової війни він виготовив безліч фальшивих документів, урятувавши таким чином життя багатьох євреїв. Згодом Камінський продовжив підробляти документи — для тих, хто не хотів воювати в Алжирі, як на французькому, так і на алжирському боці, а також для дисидентів з усього світу. Загалом його можна назвати професійним фальсифікатором: виготовленням підроблених паспортів він займався понад три десятиліття. Грошей за свою роботу майстер документів не брав.

Адольфо Камінський народився в Аргентині в родині емігрантів, які втекли з Росії від погромів. У 1932 р. сім'я переїхала до Парижа, де його батько

працював кравцем. Сам Адольфо, який так і не здобув належної освіти, влаштувався до хімістки. Одним із його головних обов'язків було виведення чорнильних плям. Саме там він заложився хімією, відкривши для себе справжню магію барвників.

Згодом Адольфо облаштував власну лабораторію в будинку дядька і наполегливо вивчав хімію, постійно розпитуючи свого керівника про барвники, різні речовини та хімічні елементи. Він багато експериментував і з часом відкрив чимало раніше невідомих йому властивостей улюблених фарб.

Окупація Франції не дала Адольфо можливості продовжити навчання. Він був змушений переїхуватися в чужих домівках, а 1941 року його матір убили нацисти. Саме тоді юнак долучився до Руху Опору. Незабаром він потрапив до рук нацистів, проте йому пощастило: завдяки втручанням аргентинського консула Адольфо вдалося уникнути концтабору.

У 18 років Камінський приєднався до антифашистського Опору. Його вміння давали змогу виділяти із французьких посвідчень особи та продовольчих карток такі типово єврейські імена, як Авраам чи Ісаак, і замінювати їх неєврейськими.

Підроблені документи допомогли багатьом єврейським дітям та їхнім батькам уникнути депортації до Аушвіцу й інших концетраційних таборів, а також втекти з окупованих нацистами територій і знайти притулок.

Одного разу Камінському доручили виготовити

900 документів — свідоцтв про народження і хрещення, а також продовольчих карток — для 300 єврейських дітей із притулків, яких мали заарештувати найближчим часом. Потрібно було ввести німців в оману, доки дітей не вдасться переправити до сільських родин, монастирів або до Швейцарії та Іспанії. На виконання завдання відвели лише три дні.

Він працював дві доби поспіль, змушуючи себе не засинати. Камінський думав: „За одну годину я можу виготовити 30 документів. Якщо я спатииму хоча б годину, 30 людей загинуть...“

Дуже швидко його лабораторія стала одним із найбільших центрів виготовлення фальшивих документів не лише у Франції, а й у всій Європі. Щодня Камінський виготовляв від 50 до 80 документів. Це була надзвичайно важка праця, проте він майже не дозволяв собі відпочивати — потрібно було рятувати людей. Вважається, що його паспорти допомогли врятувати життя понад 14 тисяч євреїв.

Після закінчення війни Адольфо не припинив своєї діяльності й продовжував виготовляти фальшиві паспорти та посвідчення особи. На той час він уже став справжнім професіоналом, але фальсифікатором вельми незвичайним: за виготовлені документи Адольфо Камінський ніколи не брав грошей.

Він допомагав лише тим, кому документи були необхідні для порятунку життя: переслідуваним, несправедливо засудженим та іммігрантам. Серед

тих, хто звертався до нього по допомогу, було також багато євреїв, які вирушали до Палестини.

Після створення Держави Ізраїль Камінський на деякий час залишив цю діяльність і почав працювати фотографом.

Згодом, однак, Адольфо повернувся до своєї підпільної лабораторії. У 1950-х роках він виготовляв документи для алжирських учасників Фронту національного визволення та французьких дезертирів. Пізніше допомагав дітям африканських визвольних рухів, учасникам руху Нельсона Манделі, дисидентам із Латинської Америки та Європи, а також виготовляв американські паспорти для тих, хто не бажав брати участь у війні у В'єтнамі.

Камінський завжди залишав за собою право вирішувати, чи справді фальшиві документи потрібні людині заради доброї справи. Він відмовляв, якщо вважав мету звернення негідною.

Його донька Сара Камінська, яка написала про батька книжку, розповідала, що його гаманець завжди був порожнім, однак від своїх переконань він не відмовився б ні за що у світі. Взяти гроші за фальшиві документи означало для Адольфо перетворитися на найманця, а ним він бути не хотів. Його єдиною метою було допомагати людям — тим, кого закон, на жаль, захистити не міг.

Адольфо Камінський помер 9 січня 2023 року у віці 97 років.

Про його життя було знято документальний фільм „Підробляючи особистість“.

За матеріалами Інтернету.

Натан Рахлін — творець головного симфонічного оркестру України

Завдяки величезному таланту він став легендою серед професійних музикантів. Колеги захоплювалися його винятковою пам'яттю, ґрунтовними знаннями та майстерним володінням усіма інструментами симфонічного оркестру, а також пластичними й виразними рухами рук. Цього київського „Моцарта диригування“ звали Натан Рахлін.

Майбутній диригент народився в 10 січня 1906 року в небагатій єврейській родині. Сталося це в містечку Сновську, що нині розташоване в Чернігівській області України. Із раннього дитинства хлопчик захоплювався музикою і під керівництвом батька опанував гру на кількох духових та струнних інструментах. У семирічному віці він уже став музикантом місцевого кінотеатру.

У 14 років доля підлітка зробила крутий поворот. Натан став сигнальником-трубачем у бригаді легендарного командира Котовського, який був не лише відомим воєначальником, а й людиною, небайдужою до музики. Григорій Іванович знаходив інструменти для оркестру, який усюди возив із собою, та дбав про те, щоб музиканти не голодували. Так Рахлін отримав шанс вижити в ті скрутні часи.

Натан чудово виконував свої обов'язки, завжди перебуваючи поруч із командиром. Він грав навіть верхи на коні, що мчав галопом. Обдарований юнак брав участь в армійських музичних конкурсах і перемагав у них.

Після завершення громадянської війни Рахлін грав в оркестрі вищої військової школи в Києві. Саме її керівництво направило Натана навчатися до консерваторії. Молодий чоловік вразив членів приймальної комісії тим, що виконав скрипковий концерт Мендельсона у власному перекладенні для баритона.

У 1927 р. він закінчив Київську консерваторію за класом скрипки, а через три роки — Вищий музично-драматичний інститут імені Миколи Лисенка. Однак на цьому музикант не зупинився. Він заочно вивчав композицію та музично-теоретичні дисципліни в Ленінграді,

а також опановував диригентську майстерність на курсах відомого маестро Германа Адлера в Харкові.

Паралельно з навчанням Рахлін працював диригентом у Харкові, а згодом — у Куйбишеві. Недовгим, але цікавим періодом його творчої діяльності стала робота у Сталінській — нині Донецькій — філармонії. Там він ініціював створення симфонічного оркестру, а потім став його художнім керівником і головним диригентом.

У 32 роки Рахлін увійшов до числа переможців Першого всесоюзного конкурсу диригентів. Газети високо оцінювали новизну його трактувань та захопливу динаміку концертних виступів.

Музиканти, з якими працював Натан Григорович, відзначали його непересічні організаторські здібності та самобутній талант. Глядачів же вражали потужні звукові потоки, що лінули зі сцени, коли він ставав за диригентський пульт.

У 1937 р. Рахліна призначили керівником головного симфонічного оркестру УРСР, одним із творців якого він був. Під час війни він очолював Державний академічний симфонічний оркестр СРСР, а після її завершення повернувся до Києва.

У повоєнні роки Рахлін часто гастролював південними регіонами України, бував у Криму. Будь-який оркестр немовби перевтілювався, щойно маестро ставав за диригентський пульт. Гра колективу ставала яскравішою, а звучання — багатшим.

1962 рік став роком вигнання Рахліна зі столиці України. Від „засланця“ до провинції талановитого диригента не врятували навіть концертні виступи в сільських клубах перед колгоспниками. Протягом кількох років Натан Григорович фактично поневірявся радянськими містами, не маючи можливості диригувати власним оркестром.

Завдяки татарському композиторові Назібу Жиганову Рахлін опинився в Казані, де очолював нещодавно створений Державний симфонічний оркестр Татарської філармонії. Практично сформувавши цей творчий колектив, він працював із ним до 1979 р. — остан-

нього року свого життя. Або ж дограти п'єсу до кінця на тромбоні, який знову-таки „позичав“ в одного з музикантів. Слухачі були в захваті від експромтів знаменитого маестро. Зала вибухала оплесками та вигуками: „Браво!“, „Bis!“.

Натан Григорович мав феноменальну пам'ять і тримав у ній величезну кількість різноманітних музичних творів. Здебільшого він виступав без партитур — лише з диригентською паличкою.

Рахліна цінували і як чудового педагога, який ніколи не підвищував голосу та вмів особисто продемонструвати музикантові те, чого від нього очікував. Відомий випадок, коли Натан Григорович допоміг арфістці опанувати партію, сам виконавши її на арфі так, ніби грав на цьому інструменті все життя.

Про нього ходило безліч легенд. Одна з них — про виразні, пластичні руки маестро, які наче ширяли в повітрі. Саме вони зображені на меморіальній дошці київського будинку, в якому впродовж тривалого часу жив великий диригент.

Марина Слівіна.

Як Мордехай Мануель Ной мріяв створити єврейський притулок в США

Задовго до Теодора Герцля, Першого сіоністського конгресу та проголошення Держави Ізраїль у світі вже з'являлися проекти території, на якій євреї могли б жити вільно й безпечно. Один із найнезвичайніших таких задумів виник у Сполучених Штатах Америки.

У 1825 р. американський дипломат, журналіст і громадський діяч Мордехай Мануель Ной оголосив про заснування на острові Гранд-Айленд поблизу Ніагарського водоспаду єврейського міста-притулку. Він назвав його „Араратом” і сподівався, що сюди з різних країн прибуватимуть євреї, які потерпали від переслідувань і безправ'я.

Поселення так і не постало. Проте сама ідея стала одним із найяскравіших передвісників політичного сіонізму.

Мордехай Мануель Ной народився 19 липня 1785 р. у Філадельфії в родині євреїв-сефардів. Він рано залишився сиротою, однак зумів здобути освіту та розпочати успішну кар'єру.

Ной був людиною надзвичайно різнобічною. Він працював журналістом і редактором, писав п'єси, займався політикою, обіймав посади шерифа і судді. У тогочасній Америці він став одним із найвідоміших єврейських громадських діячів.

У 1813 р. Мордехая Ноя призначили консулом США в Тунісі. Дипломатична служба дала йому можливість краще усвідомити становище єврейських громад Європи та Північної Африки. У багатьох країнах євреї не мали рівних прав, потерпали від дискримінації, переслідувань та економічних обмежень.

Ной дедалі більше переконувався: єврейському народові потрібне безпечне місце, де він зможе самостійно будувати своє життя.

Чому він обрав Америку? Сполучені Штати здавалися Ною країною великих можливостей. Американська Конституція проголосувала свободу віросповідання, а сама держава була створена переселенцями, які прибували сюди в пошуках нового життя.

Ной вірив, що саме Америка може надати євреям те, чого вони були позбавлені в багатьох інших країнах: громадянську рівність, свободу совісті та захист закону.

Для майбутнього поселення він обрав Гранд-Айленд – великий острів на річці Ніагара, неподалік від міста Буффало в штаті Нью-Йорк. Місце мало вигідне розташування: поблизу пролягали важливі торговельні шляхи, а завершення будівництва каналу Ері відкривало нові перспективи для торгівлі та розвитку регіону.

Ной розраховував, що до поселення прийдуть як заможні єврейські підприємці й купці, так і ремісники та землероби. Разом вони мали збудувати квітуче місто, яке стало б притулком для євреїв з усього світу.

Для здійснення задуму було придбано близько 2 555 акрів землі – приблизно 10,3 квадратного кілометра. Отже, йшлося не про весь Гранд-Айленд, а лише про частину його території.

Майбутнє поселення Ной назвав „Араратом” – на честь біблійної гори, біля якої, згідно з Торою, зупинився ковчег після Потопу.

Ця назва мала глибокий символічний зміст. Як ковчег урятував Ноя та його родину від загибелі, так новий „Арарат” мав стати місцем порятунку для переслідуваних євреїв.

Збігалось й прізвище засновника: Ной, який у західній традиції звучить як Ноа. Мордехай Мануель Ной немовби приміряв на себе роль біблійного праотця, що створює новий ковчег – цього разу не серед вод Потопу, а на американській землі.

Однак його „Арарат” не планувався як незалежна держава, відокремлена від Сполучених Штатів. Ной проголошував місто-притулок, яке мало існувати під захистом Конституції та законів США. Саме тому точніше називати його задум проектом єврейської територіальної громади або автономного національного осередку.

У вересні 1825 р. в Буффало відбулася урочиста церемонія проголошення „Арарату”. Вона мала вразити сучасників і привернути до проекту увагу всього світу.

У місті організували святкову процесію за участю місцевих посадовців, військових, духовенства та представників масонських лож. Мордехай Ной з'явився в яскравому церемоніальному вбранні – суддівській мантії з малинового шовку, оздобленій хутром. На грудях він мав золоту медаль.

Ной урочисто проголосив себе „правителем і суддею Ізраїлю” та оголосив про створення єврейського міста-притулку.

Однак церемонія відбулася не на самому острові. Через організаційні труднощі її перенесли до єпископальної церкви Святого Павла в Буффало. Вийшла майже театральна картина: єврейське місто проголошували у християнському храмі, за кілька кілометрів від землі, на якій воно мало постати.

Ця урочистість стала водночас початком і фактичним завершенням історії „Арарату”.

Центральним символом церемонії став великий наріжний камінь. На ньому виکارбували слова молитви „Шма, Ізраель” і повідомлення про заснування „Арарату” – міста-притулку для євреїв.

На камені зазначалося, що поселення було засноване Мордехаем Мануелем Ноем у місяці Тішрей 5586 р. за єврейським календарем, у вересні 1825 р. – на п'ятдесятому році американської незалежності.

Наріжний камінь мав стати першою матеріальною частиною нового міста. Проте жодних будинків, вулиць, синагог або майстерень навколо нього так і не з'явилося.

Сьогодні камінь „Арарату” зберігається в Історичному музеї Буффало. Він залишається головним свідченням грандіозного задуму, який не вийшов за межі урочистої прокламації.

„Арарат” мав приймати євреїв незалежно від країни їхнього походження. Ной сподівався, що на острові виникне організована громада з власними установами, освітою, торгівлею та сільським господарством.

Проте для нього американське поселення не обов'язково було остаточною заміною Землі Ізраїлю. „Арарат” мав передусім стати тимчасовим прихистком – місцем, де євреї могли б урятуватися від переслідувань, об'єднатися, набути досвіду самоврядування і підготуватися до можливого повернення на історичну батьківщину.

Ной також подіяв поширене в ті часи припущення, нібито корінні народи Америки можуть бути нащадками десяти втрачених колін Ізраїлю. Сучасна наука не підтверджує цю теорію, але в першій половині XIX ст. вона викликала значний інтерес серед богословів і дослідників.

Головна причина невдачі проекту „Арарат” була простою: єврейські переселенці не приїхали. Проект викликав цікавість у пресі, але не здобув підтримки, необхідної для його практичного здійснення.

Як армія США друкувала Талмуд

після війни й опинилися євреї в таборах для переміщених осіб.

Головний рабин американської окупаційної зони в Німеччині Шмуель Аба Снейг – колишній капелан литовської армії, в'язень Ковенського гетто та концентраційного табору Дахау – разом зі своїм помічником Шмуелем Яковом Розе, випускником єшиви „Слободка”, яка також діяла в Ковно, наважилися на майже неможливе: допомогти, щоб американська армія надрукувала повний комплект Талмуду.

Комплект, відомий як „Шас”, – 63 трактати й 2711 аркушів, надрукованих з обох боків. Ці тексти євреї вивчали протягом багатьох поколінь.

Рабини звернулися до Філіпа Бернштейна – радника командувача американськими військами в Європі генерала Джозефа Макнарні. Попри свою належність до реформістського юдаїзму,

Бернштейн, мати якого походила з Литви, став палким прихильником сміливої ідеї, запропонованої ортодоксальними рабинами.

Під час зустрічі у Франкфурті рабини попросили Макнарні надати „засоби для збереження релігії, для учнів, які прагнуть отримати ці тексти...”. 11 вересня 1946 р. генерал підписав угоду з „Джойнтом” і Рабинською радою американської зони про друкування п'ятдесяти комплектів Талмуду по шістнадцять томів у кожному.

Можливо, це був перший випадок у єврейській історії, коли армія погодилася друкувати Талмуд. І це була саме американська армія.

Далі почалися труднощі. У всій американській окупаційній зоні не знайшлося жодного повного комплекту Талмуду, тому працівникам „Джойнта” довелося привезти два комплекти з Нью-Йорка.

Друкування розтягнулося на кілька років. Зреш-

тою кожен комплект складався вже з 19-ти томів. Для його виготовлення було потрібно 1800 цинкових пластин, які набирали та перевіряли вручну. Проект, розпочатий 1947 р., завершили наприкінці 1950-го. Загалом надрукували близько 3000 томів, які розійшлися таборами й єврейськими громадами від Нью-Йорка до Марокко та Ізраїлю.

На титульному аркуші видання були зображені Земля Ізраїлю та концентраційний табір за колючим дротом, а також містився напис: „Від рабства – до свободи, від темряви – до великого світла”.

Нижче було вміщено унікальну присвяту: „Це видання Талмуду присвячується армії Сполучених Штатів Америки. Армія відіграла надзвичайно важливу роль у порятунку єврейського народу від повного знищення... Це спеціальне видання Талмуду, випущене на тій самій землі, де ще зовсім недавно все єврейське й усе натхнене єврейством було заборонене, назавжди залишиться символом незнищенності Тори”.

Люди в чорному.

Через тривале перебування у напівзигнутому положенні врятовані не могли випрямити ноги, а їхні очі відвикли від яскравого світла.

Після війни врятовані Антосем євреї залишили Україну: родина Цайгерів емігрувала до США, Ева Гальперін – до Уругваю, а Ципора Шток – до Ізраїлю.

У вересні 1974 року їхньому рятівникові Антосю Сухинському присвоїли звання Праведника народів світу. Вс-вишній подарував йому довге життя: він помер у грудні 2002 року у віці 98 років.

Про таких людей єврейський мудрець Гіллель сказав: „Там, де немає людей, намагайся бути людиною”.

Борис Школьников.

Антон Сухінський (в центрі), Майкл Цайгер, один із врятованих (з лівого боку від рятівника), а також Ехуд Ольмерт, на той час мер Єрусалима (крайній ліворуч) та Авнер Шалев, голова правління Яд Вашем (крайній справа).

Маленька людина з великим серцем

Містечко Зборів, розташоване на заході Тернопільської області, понад половину населення якого становили євреї, у роки Другої світової війни спіткала трагічна доля.

Частину єврейських мешканців – близько тисячі осіб – було вбито одразу після німецької окупації містечка 4 липня 1941 року. Приблизно 1300 людей депортували до табору смерті Белжець, де вони загинули, а решту зігнали до гетто.

Із квітня по червень 1943 року гетто остаточно припинило існування: 2300 людей було розстріляно, ще 600 – спалено живцем...

На околиці Зборова в убогій хатині мешкав Антось Сухинський – поляк за походженням і баптист за віросповіданням, якого вважали диваком. На зріст він був близько півтора метра й постійно зазнавав злих насмішок та знущань від місцевих жителів. Хоча на початок війни йому виповнилося вже 37 років, він не був одружений і не мав власної родини.

Коли Ісааку та Соні Цайгерам із двома маленькими дітьми, молодій дівчині Еві Гальперін, яка втратила всю родину, а також подрузі Соні вдалося втекти з гетто, усі сусіди відмовилися їх переховувати.

І лише Антось Сухинський, якого односельці вважали сільським диваком, охоче взявся допомогти. Він заховав утікачів у підпіллі під своєю хатою, де вже переховував одинадцятирічну єврейську дівчинку Ципору Шток. Для неї Антось власноруч викопав схованку, яку тепер довелося розширити. Проте там усе одно було настільки тісно, що люди майже не могли поворухнутися.

Бідний і постійно гнаний Антось Сухинський цілими днями шукав їжу, щоб нагодувати шістьох людей.

Допомагали йому брат із дружиною, які жили неподалік. Вони готували їжу, а Антось передавав її євреям, інколи сам лягаючи спати голодним. Він також виносив зі схованки відро з нечистотами.

Таємниці двору Тверських у Черкасах

У другій половині XIX ст. Черкаси мали особливе місце на духовній карті єврейської України. До міста над Дніпром прямували купці й ремісники, знавці Тори та прості мешканці навколишніх містечок. Їх вела сюди не торгівля і не службові справи. Вони їхали до рабі Якова Ізраєля Тверського – відомого цадика, якого називали Черкасер ребе, тобто Черкаським ребе.

У 1860 році він переніс до Черкас свій хасидський двір. Відтоді місто стало центром окремої гілки Чорнобильської династії. Проте яким був цей двір? Де саме він містився? Як проходили молитви, суботні трапези та великі свята?

Письмових свідчень про повсякденне життя Черкаського двору збереглося небагато. Революції, радянські переслідування релігії, руйнування синагог і Голокост знищили значну частину документів та усних переказів. Тому історію двору доводиться відтворювати за окремими місцевими відомостями, родинною традицією Тверських і звичаями споріднених чорнобильських хасидських дворів.

Слово „двір” може створити уявлення про велику розкішну садибу. Проте хасидський двір, або хойф, був насамперед громадою, об'єднуючою навколо духовного наставника.

До нього зазвичай належали помешкання родини ребе, молитовний зал або невелика синагога, кімната для навчання, кухня та місце для спільних трапез. Також були потрібні приміщення, де могли тимчасово зупинитися гості. Частину паломників розміщували у власних домівках місцеві хасиди.

Саме тут ребе молився, навчав, приймав відвідувачів і проводив святкові трапези. Двір виконував одразу кілька функцій: синагоги, навчального осередку, місця громадських зборів і своєрідного центру допомоги.

Черкаський двір навряд чи нагадував палаци деяких заможних хасидських династій. Чорнобильська традиція надавала особливого значення величчю служіння, проте життя більшості українських єврейських громад залишалося доволі скромним. Головною цінністю двору була не архітектура, а присутність цадика.

Точна територія всього комплексу Черкаського ребе поки що не встановлена остаточно. Проте місцева історична традиція пов'язує з Тверськими будівлю колишньої синагоги на сучасному бульварі Шевченка.

У публікаціях останніх років вона згадується як „синагога Тверського”. Її сучасну адресу подають як бульвар Шевченка, 176 або 178 (на жаль будівлю знесли в 2023 р. – ред.). Різниця, ймовірно, пов'язана з перенумерацією чи обліком будівель і земельної ділянки. У радянські часи приміщення використовували як школу та для потреб різних установ, пізніше там працювало банківське відділення. У 2023–2024 роках будівля знову привернула увагу черкаських краєзнавців та єврейської громадськості.

Водночас було б передчасно стверджувати, що саме ця споруда в її теперішньому вигляді була особистим молитовним домом Якова Ізраєля Тверського. Ребе помер 1876 р., а міські будівлі неодноразово перебували в руїні. Не виключено, що пізніша синагога постала на місці старшого молитовного будинку або на землі, пов'язаній із двором його послідовників.

Отже, сьогодні можна говорити про історичну місцевість і традицію, але для остаточного визначення меж двору потрібні архівні плани Черкас, документи на земельні ділянки, податкові реєстри та описи єврейських молитовних будинків XIX ст.

Коли Яків Ізраєль оселився у Черкасах, місто вже мало численну єврейську громаду. Євреї займалися ремеслами, торгівлею, перевезеннями, утримували крамниці та заїжджі двори. Діяли традиційні навчальні заклади й молитовні будинки.

Значна частина єврейського населення мешкала ближче до Подолу, Дніпра та торговельних районів. Одна з найстаріших дерев'яних синагог стояла на тодішній Єврейській вулиці. Згодом у місті з'явилися нові молитовні будинки, названі за іменами засновників, професіями прихожан або належністю до певної хасидської групи. На початку XX ст. у Черкасах нараховувалося вже понад десять синагог і молитовних домів.

Поява двору відомого цадика підвищила авторитет громади. Черкаси опинилися в мережі хасидських центрів, яка охоплювала Чорнобиль, Скиру, Тальне, Горностайпіль, Ротмістрівку, Макарів та інші українські містечка.

Звичайний день у хасидському дворі починався з ранкової молитви. Найвідданіші учні намагалися молитися поруч із ребе, спостерігаючи за його зосередженістю та переймаючи його молитовні звичаї.

Після молитви наставник міг проводити заняття, обговорювати з рабинами складні питання єврейського закону або приймати людей. Відвідувачі приходили до нього з найрізноманітнішими проханнями: про благословення для хворого, мир у родині, народження дітей, успіх у справах чи вихід зі скрутного становища.

Перед особистою зустріччю хасид міг написати квітл – невелику записку зі своїм ім'ям та іменами близьких, за яких просив помолитися. У традиційному записі людину називали її єврейським ім'ям та ім'ям матері.

Відвідувачі нерідко залишали підношення – підйон. Ці гроші не слід розуміти як плату за благословення. Вони допомагали утримувати двір, приймати бідних гостей, підтримувати нужденних і фінансувати громадські справи.

Важливу роль у роботі двору відігравав габай – довірена особа та

розпорядник. Він зустрічав людей, визначав порядок прийому, передавав записки й опікувався організаційними питаннями. Під час великих зібрань габай стежили, щоб численні гості могли знайти місце для молитви, їжі та ночівлі.

Найважливішим часом тижня був Шабат. До нього готувалися заздалегідь: прибирали приміщення, готували їжу, забезпечували житлом гостей. Із заходом сонця запалювали суботні свічки, а чоловіки збиралися на молитву зустрічі Шабату.

Центральною подією ставала спільна трапеза ребе – тіш, що на їдиші буквально означає „стіл”. Хасиди розташовувалися навколо великого столу, співали нігуни – мелодії, часто без слів, – і слухали повчання цадика.

У чорнобильській традиції трапеза ребе мала глибокий духовний зміст. Вважалося, що за одним столом люди не лише розділяють їжу, а й утворюють громаду, у якій кожен може відчутти свою причетність до святості Шабату.

Ребе виголошував слова Тори, пов'язуючи тижневий розділ із життям людини. Його розповідь могла містити тлумачення біблійного вірша, повчальну історію або коротку думку, яку присутні потім переказували у своїх містечках.

Особливе значення мали нігуни. Повторення мелодії допомагало зосередитися, відволіктися від буденних турбот і відчутти єдність із людьми за столом. Спів міг тривати довго, особливо під час третьої суботної трапези, коли день згасав і в залі панував напівморок.

Після завершення Шабату здійснювали гавдалу – церемонію відокремлення святого часу від буднів. Запалювали плетену свічку, промовляли благословення і вдихали пахощі. Після цього частина гостей вирушала додому, а ті, хто прибув здалеку, могли залишатися у Черкасах до наступного дня.

Одне з найбільших паломництв припадало на Рош а-Шана – єврейський Новий рік. У хасидському середовищі існував звичай зустрічати його поруч зі своїм ребе. Люди вірили, що спільна молитва і настанови цадика допомагають глибше усвідомити духовний зміст свята.

Гості намагалися прибути до Черкас завчасно. Місто наповнювалося возами, а заїжджі двори та будинки місцевих євреїв – паломниками. Заможніші винаймали кімнати, бідні могли ночувати у молитовних будинках або просто на підлозі в оселях одновітців.

Перед святом хасиди прагнули потрапити на особистий прийом до ребе, подати квітл і попросити благословення на добрий рік. Під час тривалих молитов особливе значення мало сурмління в шофар, звук якого закликав людину до духовного пробудження.

У перший день Рош а-Шана, якщо він не припадав на Шабат, громада могла здійснювати обряд ташліх – виходити до води й читати молитви покаяння. Для Черкас, розташованих над Дніпром, цей звичай мав особливе природне тло.

Ще більш зосереджено проходив Йом Кіпур – День спокути. Двір, який у звичайні свята був наповнений розмовами та піснями, змінювався. Люди проводили майже весь день у молитві й пості.

Напередодні звучала молитва Коль Нідрей. Білі молитовні покривала, запалені свічки та мелодія стародавньої молитви створювали атмосферу особливої урочистості. Хасиди уважно стежили за молитовною ребе, проте головний зміст дня полягав не в спогляданні цадика, а в особистому каятті кожного.

Наприкінці завершальної молитви Неїла всі очікували останнього звуку шофара. Після важкого дня громада поверталася до звичайного життя з відчуттям духовного оновлення.

На Сукот біля будинку або синагоги споруджували суку – тимчасовий курінь, укритий гілками. У ньому їли святкові страви, співали та приймали гостей.

Заповідь гостинності мала для хасидського двору особливе значення. За стіл намагалися запросити не тільки почесних відвідувачів, а й бідних паломників. Сукот нагадував, що матеріальний дім є тимчасовим, а справжню опору людина знаходить у вірі, громаді та добрих справах.

Під час ранкових молитов використовували арба мінім — чотири види рослин: етрог, лугав, гілки мирта і верби. У невеликих містечках якісний етрог був рідкістю й коштував дорого, тому один комплект міг належати всій громаді. У великому дворі намагалися забезпечити можливість виконати заповідь численням гостям.

Особливо радісним було свято Сімхат Тора. Сувої Тори виносили з ковчега, з ними обходили біму, співали й танцювали. Для хасидів радість була не розвагою, а способом служіння Вс-вишньому.

Підготовка до Песаху починалася задовго до свята. Приміщення очищали від хамецю – квасного, готували окремі посуд, запасали мацу та кошерні продукти.

Найважливішою домашньою подією був Седер. У родині ребе він проходив особливо урочисто. За столом читали Агаду, ставили традиційні запитання, розповідали про Вихід із Єгипту та передавали звичаї від старшого покоління молодшому.

Присутні уважно запам'ятовували, як ребе розташовував предмети на кеарі – седерній таці, коли розламував мацу, які мелодії співав і як пояснював окремі місця Агади. Такі деталі ставали родинними та династичними традиціями.

Для бідних членів громади перед Песахом збирали допомогу – маот хітим, „гроші на пшеницю”. Завдяки цьому нужденні сім'ї могли придбати мацу та все необхідне для святкового столу.

На Шавуот у дворі особливо наголошували на вивченні Тори. За

поширеним звичаєм чоловіки могли не спати в першу ніч свята, читаючи біблійні та рабинські тексти. Молитовний будинок прикрашали зеленню, що нагадувала про гору Синай.

На Хануку ребе запалював ханукальні вогні у присутності родини й хасидів. У багатьох дворах момент запалювання супроводжували нігунами, після чого ребе виголошував повчання про духовне світло та здатність зберігати віру у складні часи.

Пурим був найвеселішим святом. Читали Сувій Естер, надсилали подарунки з їжею, допомагали бідним і влаштовували святкову трапезу. У хасидському середовищі цього дня могли звучати жартиліві виступи та дотепні перекази серйозних тем. Проте за веселощами стояла важлива думка: єдність громади допомагає встояти перед небезпеккою.

Подорож до Черкаського ребе могла тривати кілька днів. У XIX ст. хасиди діставалися переважно возами або йшли пішки. Пізніше транспортне сполучення поліпшилося, але останній відрізок шляху все одно часто доводилося долати кінним транспортом.

Їхали невеликими групами. Спільна дорога була частиною паломництва: хасиди обговорювали слова Тори, співали нігуни, розповідали історії про цадиків. Старші пояснювали молодшим правила поведінки при дворі.

Прибуття великої кількості людей відчувало все місто. Потрібно було нагодувати й розмістити гостей, забезпечити кормом коней, підготувати молитовні приміщення. Заробіток отримували перевізники, власники заїжджих дворів, пекарі, крамарі та ремісники.

Але паломництво було не тільки масовим рухом. Для окремої людини воно могло стати найважливішою подією року. Хасид повертався додому з почутим повчанням, мелодією, благословенням і розповідями, які передавав родині та сусідам. Так вплив Черкаського двору поширювався далеко за межі міста.

Історичні джерела найчастіше розповідають про ребе та його учнів-чоловіків, через що жіноча частина життя хасидського двору залишається майже невидимою. Насправді без неї двір не міг існувати.

Дружина Якова Ізраєля, ребецн Двора Лея, походила з родини Шнеурсонів. Вона була донькою другого Любавичського ребе Дов-Бера Шнеури та онукою засновника Хабаду Шнеура Залмана. Через неї Черкаський двір поєднав чорнобильську і хабадську традиції.

Ребецн та інші жінки родини опікувалися великим господарством, прийманням гостей і допомогою нужденним. Жінки місцевої громади готували їжу, надавали паломникам нічліг, збирали пожертви та підтримували хворих і самотніх.

Саме у родині значною мірою зберігалися святкові звичаї, кашрут, правила підготовки до Шабату та родинні перекази. Тому історія двору – це не лише історія ребе, а й історія багатьох людей, імена яких документи часто не зберегли.

Яків Ізраєль Тверський помер у Черкасах 13 Елула 5636 року – 2 вересня 1876 р. Він не мав синів, але династична традиція продовжилася через дочок та онуків. Найвідомішим наступником став його онук Мордехай Дов Тверський, який очолив двір у Горностайполі.

Черкаська гілка не зникла. Її спадкоємці та споріднені родини Тверських продовжили служіння в Україні, у США й Ізраїлі. Назва „Черкаси” і сьогодні трапляється у родоводах хасидських династій.

У XX ст. старий світ єврейських Черкас був майже повністю зруйнований. Синагоги закривали або пристосовували до господарських потреб. Будинки перебудовували, вулиці перейменовували, кладовища зазнавали руйнувань. Зникли люди, які могли точно показати, де стояв будинок ребе, де збиралися паломники та якою дорогою вони прямували до двору.

Саме тому у історії Тверських залишається чимало таємниць. Історія двору Тверських – не легенда про зниклий палац. Це розповідь про духовний центр, який виник навколо авторитету однієї людини і вплинув на життя тисяч євреїв.

Сьогодні важливо не прикрашати минуле вигаданими подробицями, а послідовно його досліджувати. Старі міські плани, метричні книги, податкові списки, документи про молитовні будинки, родинні листи та фотографії можуть допомогти точніше визначити місце двору і відновити імена людей, які були з ним пов'язані.

Будівля, відома у Черкасах як синагога Тверського, до недавнього часу була матеріальним нагадуванням про цю історію. Навіть якщо майбутні архівні відкриття уточнять її датування або первісне призначення, сама місцевість зберігає пам'ять про час, коли до Черкас на великі свята з'їжджалися хасиди, у молитовному домі звучали нігуни, а ім'я міста знали у далеких єврейських громадах.

Таємниця Черкаського двору полягає не тільки в тому, де саме стояли його будинки. Значно важливіше зрозуміти, як він перетворював незнайомих людей на громаду, буденний день – на служіння, а звичайне повітове місто – на один із помітних центрів українського хасидизму.

За матеріалами Інтернету.

Шановні читачі!

Продовжується підписка на газету „Інейнем – Разом” на 2027 рік!

Якщо ви бажаєте отримувати свіжий номер нашої газети у свою поштову скриньку, звертайтеся до редакції газети. Не відкладайте на потім. Приходьте зараз!

Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЕСЕД ДОРОТ” було створено та працює за підтримкою „Джойнт” (JDC) – провідною єврейською міжнародною гуманітарною організацією, яка понад 30-ти років допомагає нужденним євреям і розвиває єврейське життя у країнах колишнього Радянського Союзу. Детальну інформацію про JDC ви знайдете на сайті: www.JDC.org

ьлагодиіна допомога
ЧОБЕФ „Хесед Лорот”

ццака
ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.

сайт
ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.

Сторінка
ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”
в мережі Фейсбук

Соціальні послуги для підопічних (жертв нацизму) ЧОБЕФ „Хесед Дорот” надаються за підтримки гранту від „Конференції з матеріальних претензій єврейського населення до уряду Німеччини”.

Газета „Інейнем–Разом”. Засновник – Черкаський обласний благодійний єврейський фонд „Турбота покоління – Хесед Дорот”.

9 786177 233670

ідентифікатор медіа – R30-03581.

Адреса редакції: 18010, Черкаси, вул. Б.Хмельницького, 66.

☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11.

e-mail: ineinem20@gmail.com http://hesed-dorot.ck.ua

Надруковано в друкарні м. Чернобай. Наклад 800 прим.

Підписний індекс 90781.

Розповсюджується безкоштовно.

Наші спонсори: Єврейська Федерація Великий МетроВест Нью-Джерсі та Міжнародна громадська організація Центр „Джойнт”.

Будь ласка, поведіться з цим виданням шанобливо — у ньому наведені слова Тори.